

האופק הרחוק

הרב יונתן זקס

כשאני רוצה להנחיל לקהל מאזינים את השיעור הייחודי בהלכות מנהיגות שמלמדת אותנו פרשתנו, אני מבקש מהם לבצע תרגיל חשיבה. דמיינו שאתם מנהיגיו של עם נדבך ומשועבד הגולה מארצו זה מאתיים שנה ויותר. שרשרת נסים התחוללה, ועמכם עומד לצאת לחופשי. אתם מכנסים את העם ועומדים לנאום בפניו. הוא דרוך למוצא פיכם. זהו רגע מכונן, שהוא לעולם לא ישכח. על מה תדברו?

רוב האנשים עונים: על החירות. זו הייתה גם החלטתו של אברהם לינקולן בנאום גטיסברג, במהלך מלחמת האזרחים האמריקנית. הוא העלה את זיכרון הולדתה של "אומה חדשה, אשר הורתה בחירות", והביט אל העתיד בייחולו כי אומה זו "תיוולד מחדש לחופשי"¹. אחרים בקרב הקהל אומרים שהיו בוחרים לרומם את רוחם של המאזינים ולדבר על היעד של מסעם, "ארץ זבת חלב ודבש". ותמיד ישנם גם אלה שהיו מעדיפים להזהיר את העם מפני הסכנות והאתגרים המצפים להם במהלך "המסע הארוך אל החופש", כלשונו של גלטון מנדלה.

כל התשובות יכולות להיות נכונות; כל אחד מהרעיונות הללו יכול היה לספק תוכן הולם לנאום מרשים של מנהיג דגול. אולם משה, בהדרכתו של הקב"ה, לא בחר אף לא באחד מהם; שעל כן היה מנהיג מיוחד במינו. המעיין בתוכן דבריו אל העם בפרשת בוא יגלה שהוא חזר שלוש פעמים לאותו נושא: ילדים וחינוכם בעתיד הרחוק.

וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם, "מָה הָעֶבְדָּה הַזֹּאת לָכֶם?" וְאָמַרְתֶּם, "זָבַח פֶּסַח הוּא לָהּ" אֲשֶׁר פֶּסַח עַל פְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם, וְאֵת פְּתֵינֵי הַצֵּל"ל". (שמות יב, כו-כז)

וְהִגַּדְתָּ לְבְנֶךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר: "בְּעֶבְרָה זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם". (יג, ח)

וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בְנֶךָ מָחָר לֵאמֹר, "מָה זֹאת?" וְאָמַרְתָּ אֵלָיו, "בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מִמִּצְרָיִם מִבֵּית עֲבָדִים". (יג, יד)

נאומו זה של משה עשוי להירשם בהיסטוריה של המנהיגות כאחד המעשים המנוגדים ביותר לאינטואיציה. משה לא דיבר על היום או על מחר. הוא דיבר על העתיד הרחוק, ועל חובתם של ההורים לחנך את ילדיהם. הוא אפילו רמז - כך מבינה את דבריו המסורת היהודית - שאנו צריכים לעודד את ילדינו לשאול שאלות, כדי שהנחלת המורשת היהודית לא תהיה עניין של לימוד יבש אלא של דו-שיח פעיל בין הורים וילדיהם.

כך היו היהודים לעם היחיד שהשתית את עצם קיומו על החינוך. חובתם הקדושה ביותר של ההורים הייתה לחנך את ילדיהם. חג הפסח עוצב כסמינר מתמשך להורשת זיכרון. היהדות נעשתה לדת שגיבוריה מורים ותשוקתה אל הלימוד ואל חיי הרוח. הבבלים בנו זיקנותים. המצרים בנו פירמידות. היוונים בנו את הפנתיאון. הרומאים בנו את הקולוסאום. היהודים בנו כתי ספר. זו הסיבה שמכל תרבויות העולם העתיק, התרבות היהודית היא היחידה שעודה חיה ואיתנה, עודה ממשיכה במפעלם של קדמוניה ועודה שומרת על מורשתם בשלמותה.

משה הביין מה שמעטים בזמנו הבינו. הוא ידע שאי אפשר לשנות את העולם רק מעל לפני השטח. אין די בכנייה מונומנטלית, בצבאות ובאימפריות, בקיל ובכוח. הרי אימפריות באו, אימפריות הלכו, והמצב האנושי נותר כשהיה, משווע לשינוי, עירום מגאולה.

יש רק דרך אחת לשנות את העולם, והיא עוברת בחינוך. צריך ללמד את הילדים על חשיבותם של הצדק, המשפט, החסד והרחמים. צריך ללמדם שחופש יכול להתקיים רק בעזרת חוקים והרגלים של שליטה עצמית. צריך להזכיר להם פעם אחר פעם את לקחי ההיסטוריה, "עבדים היינו לפרעה במצרים", מפני שמי ששוכח את מרירות העבדות יאבד לבסוף את המחויבות ואת האומץ להילחם למען החירות. צריך גם לעודד את הילדים לשאול, לאתגר ולהתווכח. חובתנו לכבד אותם, אם רצוננו שהם יכבדו את הערכים שאנו מבקשים להנחיל להם.

למעלה משלושת אלפים שנה עברו, ועדיין רוב התרבויות לא למדו את הלקח הזה. מהפכות, מחאות ומלחמות אזרחים עדיין מתחוללות, ועדיין מפתות אנשים להאמין שסילוקו של עריץ או עריכת בחירות דמוקרטיות יכולים לשים קץ לשחיתות, לפתוח שער לחירות ולכונן צדק ושלטון חוק - ואותם אנשי עדיין

עומד בנקודה גבוהה, ורואה לפני כולם את הסכנות המתרגשות לבוא מן המרחקים (יחזקאל לג, א-1). חז"ל אמרו, "איזהו חכם? הרואה את הנולד".⁴ שניים מגדולי המנהיגים של המאה העשרי, צ'רצ'יל ובן-גוריון, היו גם היסטוריונים מחוננים. היכרותם עם העבר אפשרה להם לצפות את העתיד. הם דמו לאמני שחמט שכבר שיננו אלפי משחקים מן העבר, ועל כן הם מזהים את הסכנות והאפשרויות כמעט בכל תצורה על הלוח, ואת מה שעתיד להוליד כל מהלך שיעשו.

אם רצונכם להיות מנהיג בכל זירה שהיא, מראשי ממשלה המנהיגים מדינה עד הורים המנהיגים משפחה, התרגלו לחשוב לטווח הארוך. לעולם אל תבחרו בדרך הקלה רק מפני שהיא פשוטה או מהירה או מניבה סיפוק מיידי - כיוון שבסוף תשלמו על כך מחיר יקר.

משה היה גדול המנהיגים מפני שהוא כיוון את מחשבותיו קדימה יותר מכל מנהיג אחר. הוא ידע ששינוי אמתי בהתנהגות האנושית יכול להיות רק פרי עמלם של דורות רבים. משום כך, חובתנו להציב בראש סדר העדיפויות שלנו את חינוך ילדינו לערכים שאנו מאמינים בהם. כך הם יוכלו להמשיך במה שאנו מתחילים בו - עד שהעולם ישתנה מפני שבני האדם השתנו. "הדואג לימים זורע חיטים, הדואג לשנים נוטע עצים, הדואג לדורות מחנך אנשים" - כך אמר יאנוש קורצ'ק, וניסח את מה שידע משה רבנו. שלוש מאות שנים חלפו מאז משה, ותובנה זו שלו עדיין רעננה כביום היוולדה.

1 על פי הנוסח העברי המוצע בוויקיטקסט (ויקימדיה), "נאום גטיסברג".

2 "רוח החירות", נאום בטקס לרגל יום "אני אמריקני", סנטרל פארק, ניו-יורק, 21.5.1944.

3 The Kennedys: America's Front Page Family, 112.

4 תלמוד בבלי, תמיד לב ע"א.

מופתעים ומאוכזבים כשזה לא קורה. הדבר היחיד שקורה הוא חילופי גברי במסדרונות השלטון.

באחד הנאומים הגדולים של המאה העשרים אמר שופט אמריקני דגול, לְרֵךְ הָאָנָד, כדברים האלה:

לעתים תכופות אני תוהה אם אין אנו תולים את תקוותינו יתר על המידה על חוקות, חוקים ובתי משפט. אלו הן תקוות שווא; האמינו לי, אלו הן תקוות שווא. החירות נמצאת בלכותיהם של אנשים ונשים; כשהיא מתה בתוכם, שום חוקה, שום חוק ושום בית משפט אינם יכולים להצילה; שום חוקה, שום חוק ושום בית משפט אינם יכולים אפילו לעשות הרבה למענה.²

הקב"ה לימד את משה שהאתגר האמתי אינו השגת החירות, אלא הבטחת קיומה והשמירה על חיות רוחה בלכותיהם של בני הדורות הבאים. לכך אפשר להגיע רק בתהליך חינוכי. אולם תהליך זה אינו יכול להתמצות בין כותלי בית הספר. חלק ממנו חייב להתחולל בתוך המשפחה, בבית, ומתוך חובה מקודשת המעוגנת בדת. משה ראה זאת בצלילות שלא הייתה דוגמתה, ובכך ציווה חיים ליהדות וליהודים.

מנהיג גדול הוא מנהיג שחושב לטווח הארוך, ומוטרד לא מהמחר אלא מהשנה הבאה, מהעשור הבא, מהדור הבא. הסנאטור האמריקני רוברט פ' קנדי דיבר, באחד מנאומיו הבולטים, על כוחם של מנהיגים לשנות את העולם כאשר יש להם חזון ברור על עתיד אפשרי:

יש הסבורים שאין בכוחו של אדם יחיד לעשות שום דבר נגד המערך האימפני של מדווי העולם - נגד האומללות, נגד הבערות, נגד העוול והאלימות. אולם רבות מהתמורות החשובות שהתחוללו בעולם - במחשבה ובמעשה - היו פרי מאמציו של אדם יחיד. נזיר צעיר החל את הרפורמציה בכנסייה הקתולית, מצביא צעיר יצא ממקרוניה והקים אימפריה מקצה העולם הידוע ועד קצהו, ואישה צעירה השיבה לצרפת את אדמתה הכבושה. נוסע איטלקי צעיר הוא שגילה את העולם החדש, ותומס ג'פרסון בן ה-32 טען שכל בני האדם נבראו שווים. "תנו לי נקודת משען", אמר ארכימדס, "ואזיז את העולם כולו". אנשים אלה הזיזו את העולם - וגם אנו, כולנו, יכולים לעשות זאת.³

המילים והלחץ של היהדות - אלו כאלו נכתבים בידי מנהיגות בעלת חזון. "פֶּאִין חֲזוֹן יִפְרַע עִם", נאמר בספר משלי (כט, יח). חזונותיהם של נביאי ישראל היו תמיד חזונות לטווח רחוק. ה' אמר ליחזקאל שהנביא הוא צופה לבית ישראל:

מגיד - בית להגות יהודית

הצטרפו לרשימת התפוצה

מגיד